

el cartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 156 / Olot, gener 2024

Coordinació: Xavier Puigvert • Edició: Ajuntament d'Olot - Cultura i Educació i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / EL REPTA DE LA LLENGUA EN 21 DIES

Comença l'any i molts de nosaltres ens proposem reptes. Farem més esport enguany? Ens aprirem? Estudiarem una llengua nova?... I si ens plantejem una cosa ben senzilla? I si ens plantejem de mantenir el català en les nostres converses quotidianes durant 21 dies?

La tardor passada va començar a Olot el repte dels 21 dies per mantenir el català. Aquesta campanya, impulsada des dels serveis de català del Consorci per a la Normalització Lingüística, amb la complicitat de les administracions locals, vol fer reflexionar sobre el canvi automàtic de llengua que fem els catalanoparlants quan ens adrecem a una persona que veiem que no el parla o que, fins i tot, abans de parlar ja pressuposem que no l'entén. Segons les estadístiques, 8 de cada 10 catalanoparlants canvien de llengua quan algú els parla en una altra llengua o quan s'adrecen a algú que, pels trets físics, no reconeixen com a autòcton.

Les llengües s'aprenen per necessitat, perquè es veuen útils per comunicar-se amb la comunitat que les parla, per progressar i millorar acadèmicament, laboralment, etc. En el cas del català és bàsic capgirar l'hàbit del canvi per fer que la llengua esdevingui viva, útil i necessària. Conductes com el canvi sistemàtic de llengua perjudiquen el català i en dificulten la supervivència.

El repte que planteja aquesta campanya és justament incidir en l'hàbit de no canviar de llengua, el que anomenem "convergència al castellà", i proposa mantenir el català durant 21 dies en les converses habituals. Aquests 21 dies són, segons la psicologia, el temps que

es necessita per poder modificar qualsevol hàbit de la nostra vida.

A la comarca de la Garrotxa, aquest repte es va llançar en el marc de les activitats del Correllengua a Olot, a Sant Feliu de Pallerols, a Riudaura i a la Vall d'en Bas, i també es va fer un acte de presentació a Besalú. El material que s'ha editat per visualitzar aquesta campanya consta d'una postal amb 21 caselles en què els participants van marcant, dia a dia, si assoleixen el repte i el superen al final d'aquest període.

A banda de la Garrotxa, aquesta iniciativa també s'ha dut o s'està duent a terme a diversos municipis de les comarques gironines (es poden consultar a la pàgina cpnl.cat/21dies). A més, a les xarxes socials es poden veure testimonis de diferents persones de llocs on s'ha proposat el repte i expliquen la seva experiència.

Després del repte llançat durant el mes d'octubre, la campanya s'ha fet visible a diversos llocs a través de pantalles enrotllables en organismes com ajuntaments, el Consell Comarcal de la Garrotxa, la Biblioteca Marià Vayreda, etc.; cartells en format de calendari; postals per poder fer el seguiment individual del repte, i també s'han fet activitats complementàries, com ara sessions de sensibilització al personal de l'Administració (en el cas de l'Ajuntament d'Olot, el Consell Comarcal i el Consorci d'Acció Social) o xerrades també de sensibilització a la Vall d'en Bas. L'Ajuntament de Besalú ha portat a terme la campanya en diferents organismes i establiments del poble (l'Àrea Bàsica de Salut, la farmàcia, l'oficina de Correus, etc.). A Riudaura i a Sant Feliu de Pallerols, el

repte es va proposar en el marc del Correllengua i es va fer extensiu a tota la població.

És impossible tenir dades numèriques de les persones que han participat en el repte o de les que s'han proposat dur-lo a la pràctica, però tan sols la posada en funcionament de la iniciativa amb una imatge que l'acompanya i una postal de control individual posa de manifest un necessitat en la població i una conscienciació en els parlants per evitar actituds que posen en perill i dificulten l'ús habitual del català. Aquesta campanya, juntament amb el Voluntariat per la llengua, persegueix fer reflexionar sobre aquest hàbit i portar la llengua a l'esfera personal i quotidiana, fer-nos adonar als parlants que nosaltres també tenim la clau per aconseguir que la llengua es mantingui viva.

Així doncs, un bon repte per començar el nou any pot ser proposar-se una cosa tan simple i fàcil com parlar en català amb tothom. Us hi animeu?

SERVEI DE CATALÀ
D'OTOT-LA GARROTXA

ARXIU D'ETNOGRAFIA I FOLKLORE DE CATALUNYA, CSIC

L'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya (<https://www.imf.csic.es/project/arxiu-detnografia-i-folklore-de-catalunya/>) és a l'abast dels investigadors al web Simurg, la pàgina que alberga els fons digitalitzats de les biblioteques i els arxius del Centre Superior d'Investigacions Científiques (CSIC). Aquest projecte centrat en la recerca, la recollida i la sistematització de la cultura tradicional catalana, iniciat per Tomàs Carreras i Artau, és un recull documental d'una gran diversitat d'elements. El filòsof i advocat Tomàs Carreras i Artau (1879-1954), catedràtic d'Ètica a la Universitat de Barcelona, el va idear com una gran base de dades sobre l'etnografia i el folklore de Catalunya adscrita a la seva càtedra i es va anar conformant durant més de 50 anys, de 1915 a 1968. Els materials aplegats es conservaven inicialment a la seu universitària fins a la incorporació al CSIC l'any 1945, la institució científica que en va reprendre l'activitat fins a la cancel·lació definitiva del projecte. Amb l'agrupació de tots els centres d'humanitats barcelonins del CSIC en una sola entitat, l'any 1968, la Institució Milà i Fontanals d'Investigació en Humanitats (IMF) es va fer càrrec de la gestió i la divulgació d'aquell ric patrimoni documental etnogràfic.

El fons consta de tres grans divisions: els *Qüestionaris socials* (informes de col·laboradors a cada

territori), la *Recuperació i descripció de material gràfic* (fotografies, postals, retalls de premsa, goigs...) i els *Fitxers de registre* (fitxes temàtiques, de cançons, goigs i bibliografia). D'aquests apartats, destaca la secció gràfica, dotada amb 4159 fotografies, 871 postals, 96 retalls de premsa, 240 goigs, etc., i digitalitzada a la secció del web *Digitalizaciones del Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya*.

L'interès del fons per als estudiosos de temes garrotxins rau sobretot en la incorporació de diverses imatges de la segona dècada del segle XX molt poc conegudes. Carreras i Artau va visitar la Garrotxa l'any 1924 per recopilar dades que considerava rellevants per al projecte. En especial, es va centrar en l'obtenció d'instantànies d'aspectes del món agrícola local (la batuda del cereal amb batolles, la tècnica de ventar el blat per separar el gra de la palla, la confecció de *munyaques* o espantaocells als pals de paller...) i del mercat de la ciutat, datades el juliol d'aquell any; fotografies del treball del cànem a la falda del Montsacopa, durant l'agost, i les figures dels Gegants, els Cabessuts i els Cavallets, pel setembre. En menor mesura, també hi trobem imatges d'algunes masies, esglésies i places de la comarca, impresos amb goigs dedicats a sants amb arrelament local, etc.

XAVIER PUIGVERT I GURT

BREVIARI

El dia 14 de desembre, a la seu de l'Ajuntament d'Olot, va tenir lloc la proclamació del guanyador de la **Beca Ernest Lluch de Ciències Socials i Humanes 2023**, que convoca l'Àrea de Cultura i Educació de l'Ajuntament d'Olot. El projecte escollit va ser el presentat per Cristina Simon Pascual (Girona, 1979), doctora en Belles Arts per la Universitat de Barcelona, amb el títol *Llegir la ciutat d'Olot*. L'objectiu és la documentació i la recuperació de la memòria tipogràfica del centre urbà a partir dels rètols comercials més emblemàtics que perviuen en l'espai públic i d'altres ja desapareguts.

...

En el mateix acte es va fer públic el nom del guanyador de la **Beca Oriol de Bolòs de Ciències Naturals 2023**. En aquest apartat, el projecte escollit va ser *Edat absoluta i caracterització vulcanològica de dos dels possibles volcans més joves de la Garrotxa: Montolivet i Rocanegra*, presentat per Dario Pedrazzi (Latina, 1983), investigador de Geociències CSIC-Barcelona. L'autor vol estudiar en profunditat ambdós volcans per millorar el coneixement geològic del Camp Volcànic Quaternari de la Garrotxa.

...

El passat 26 de juny de 2023, a l'Institut de Recerca Educativa del Departament de Pedagogia de la Universitat de Girona (UdG), **Eduard Carrera Fossas** (Banyoles, 1979) va defensar la tesi doctoral *Innovación social, pobreza y vulnerabilidad social. Los pequeños municipios de la provincia de Girona y la ciudad de Olot ante el reto de la cohesión social*, centrada en les conseqüències socials de l'esclat de la bombolla immobiliària, l'any 2008, que inclou una anàlisi de l'evolució de la pobresa i la vulnerabilitat a Olot.

COL·LECCIÓ LOCAL

MONOGRAFIES

BARQUER, Arnau,

‘Visch de mon treball y seguint los amos’. Francesos i treballadors a la Catalunya de mas (bisbat de Girona, ss. XVI-XVII), Girona: Associació d’Història Rural-Documenta Universitaria, 2023, 266 p. (Estudis; 23)

CASAS, Jordi,

A les teves mans. 50 anys d’Òmnium Garrotxa, Olot: Òmnium Garrotxa, 2023, 159 p.

[HOLLOWAY, Oscar],

Sadurní Brunet [enquadraments de la fotografia *Retrat de cos sencer d'una família*], [S.l.]: l'autor, 2023, [20] p. (Knipperdolling; II)

CONTES IL·LUSTRATS / NOVEL·LA GRÀFICA

CEPERO, Ona,

El camí dels ocells. Guia pràctica d'onze passos a la recerca del satori, Barcelona: Comanegra, 2023, [28] p.
Premi Eva Toldrà d'Il·lustració 2022.

ARTICLES

ABAD, Joan; AULINES, Albert; FRANCH, Marc; BUSTAMANTE, Ivan i CASADEVALL, Jordi, “La Cova del Blat (Sales de Llierca, la Garrotxa). Quadern de camp de la primera campanya d'excavacions”, *Quadern de Prehistòria Catalana*, núm. 23, 2023, p. 10-118.

ABAD, Joan; AULINES, Albert; FRANCH, Marc; BUSTAMAN-

TE, Ivan i CASADEVALL, Jordi, “Estudi d'aproximació de les evidències arqueològiques identificades l'any 2022 a la Cova del Blat (Sales de Llierca, la Garrotxa)”, *Quadern de Prehistòria Catalana*, núm. 23, 2023, p. 119-130.

BUSQUETS, Lluís,

“El fill de Maria: els mites de la infantesa del Natzarè”, *El Món d'Ahir*, núm. 28, 2023, p. 18-24.

BUSTAMANTE, Ivan,

“Aproximació del context paleoambiental del nivell superficial de la Cova del Blat (Sales de Llierca, la Garrotxa) a partir dels micromamífers terrestres”, *Quadern de Prehistòria Catalana*, núm. 23, 2023, p. 141-147.

CABALLERO, Berta; MASÓ, Glòria; MEDEROS, Jorge L.; BRANÑAS, Neus; GAGO, Sergi i BUSTAMANTE, Ivan, “Artròpodes hipogeus de la Cova del Blat (Sales de Llierca, la Garrotxa)”, *Quadern de Prehistòria Catalana*, núm. 23, 2023, p. 159-164.

CADEVALL, Jordi,

“Exploració malacològica de cavitats a la vall de Llorers (Sales de Llierca, la Garrotxa)”, *Quadern de Prehistòria Catalana*, núm. 23, 2023, p. 165-166.

CANAL, Jordi,

“La monarquía parlamentaria: luces y sombras en La Zarzuela”, *La Aventura de la Historia*, núm. 297, 2023, p. 68-73.

CARTANÁ, Carles,

“El castell de Rocabrúna, entre el Ripollès i la Garrotxa”, dins *Catalunya. 50 castells medievals*, Valls: Cossetània, 2023, p. 62-75.

CARTANÁ, Carles,

“Castell d'Hostoles, el sostre dels pescallunes”, dins *Catalu-*

nya. 50 castells medievals, Valls: Cossetània, 2023, p. 64-79.

COLLELL, Xevi; LLOP, Núria; CASAMOR, Toni; CODINA, Anna i VALLVERDÚ, Núria, “Espai Cràter: més enllà dels volcans”, *La Punxa*, núm. 64, novembre 2023, p. 6-33.

FRANCH, Marc,

“Estudi d'aproximació 3D per fotogrametria i planimetria de la Cova del Blat (Sales de Llierca, la Garrotxa)”, *Quadern de Prehistòria Catalana*, núm. 23, 2023, p. 131-140.

FRANCH, Marc i PUIG-MONT-SERRAT, Xavier,

“Estudi de la fauna actual de la Cova del Blat i el seu entorn: mamífers mitjans i grans i ratpenats”, *Quadern de Prehistòria Catalana*, núm. 23, 2023, p. 149-158.

GUEVARA, Albert,

“Monteia abans de Monteia (Sales de Llierca, la Garrotxa). Un passat lligat al control territorial i a la mineria?”, *Quadern de Prehistòria Catalana*, núm. 23, 2023, p. 189-193.

MERINO, Imma,

“Gaudí mostrat per un cineasta japonès [Hiroshi Teshigahara]”, *L'Avenç*, núm. 503, desembre 2023, p. 76-78.

PUIGVERT, Joaquim M.,

“La arquitectura contemporánea de alta montaña destinada a usos turísticos. Los Alpes como fuente de inspiración paisajística y arquitectónica transnacional (1880-1950)”, *Historia Social*, núm. 107, 2023, p. 129-144.

Conté referències al xalet de la Molina i al santuari de Núria, comarca del Ripollès, obres de l'arquitecte olotí Josep Danés i Torras.

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

Cada estiu, mentre faig cua a la variant de Figueres, no em puc estar de pensar que mai tindrem la variant d'Olot tal com l'han projectada. Crec que, si no desdoblen la columna vertebral de l'eix turístic de l'Alt Empordà, que és una obra simple i barata de fer, difícilment foradaran la muntanya de Sant Valentí de la Pinya i enfonsaran per sota del nivell freàtic de la vall el vial de circumval·lació de les Preses.

Fa una colla d'anys l'embús principal el teníem a la plaça Major. Els carros que venien (o anaven) de Vic i Barcelona entraven a Olot pel carrer de Sant Rafel, continuaven pel carrer Major i sortien pels carrers de la Verge del Portal i Sant Bernat, si anaven a l'Empordà o Camprodon, o pel carrer de l'Aigua i el pont de Santa Magdalena, si ho feien cap a Batet o Girona. La plaça de Conill era el punt de trobada de les carreteres de la contrada. El quilòmetre zero. L'embús havia de ser monumental perquè tots els carrers eren de doble sentit, els artesans treballaven al carrer i a la plaça Major hi feien el mercat dos dies per setmana. No és estrany, doncs, que el 1853 l'Ajuntament programés la construcció d'una variant que evités que el trànsit de pas entrés a la vila. El vial uniria la porta de Sant Rafel amb el carrer dels Valls Nous, pel camí dels Bous, arran de muralla. No cal dir que els propietaris dels terrenys a urbanitzar s'hi van oposar amb veheència, com fan ara, perquè eren terres molt fèrtils. El primer tram es va inaugurar el 1863. Era un carrer, més estret del previst inicialment, que només arribava a la plaça del Gra (davant l'Hospici). Durant el tràmit, va deixar de ser obligatori que tots els edificis que s'hi construïssin fossin porxats, i tampoc calia "vender o establecer edificios de bajo precio y censos justos y competentes". El batejaren com a carrer de la Reina Isabel II, però el poble el va anomenar carrer Nou. La continuació fins al carrer dels Valls Nous va quedar paralitzada perquè els militars s'oposaven a l'enderroc d'un baluard defensiu de la porta de l'Hospici.

De la variant, no se'n va tornar a parlar fins al can-

vi de segle, quan es va aprovar l'obertura de la nova carretera de Santa Pau. El projecte preveia fer la connexió amb la carretera de Vic a través del carrer Nou, obrint el carrer de Marian Vayreda; però per anar cap a l'Empordà calia seguir passant per la plaça Major. Aleshores, l'Ajuntament va recuperar el vell projecte de la variant. Però un grup d'olotins molt influents s'hi va oposar perquè no volien que el trànsit passés per davant de l'església del Tura, atès que el soroll dels carros i cotxes "no permetria oir missa ni predicar". Suposo que tampoc els agradava que el projecte preveïés enderrocar les cases senyorials del carrer Baix del Tura, de can Vilà a can Bolòs. Proposaren com a alternativa obrir un nou carrer al mig de la Vila Vella que unís el carrer de la Claveguera (ara de Serra i Ginesta) amb la ronda de Sant Bernat, on s'havia instal·lat la fàbrica nova de can Sacrest. Aquest projecte, l'actual avinguda de l'Onze de Setembre, també preveia molts enderrocs –tot el carrer de Sant Maurici i un lateral del carrer Major de la Vila Vella–, però eren cases senzilles, habitades per modestos obrers de les adoberies. Durant deu anys, el diputat del districte, el carlí Pere Llosas, va fer gestions infructuoses, fins que, l'any 1913, el setmanari catalanista *Vitalitat* va criticar la inacció del diputat. Immediatament, el govern central va incloure l'Enllaç de carreteres d'Olot en un pla d'inversions, conegut com Plan Graset. Les obres es van licitar el 1917 i mig any després van començar les expropiacions i els enderrocs, però el contractista va fer fallida, les obres van quedar empantanegades i algunes indemnitzacions pendents de pagar. El projecte no es va reprendre fins que Pere Llosas va accedir a la presidència de la Diputació, durant la dictadura. El projecte es va tornar a subhastar, però amb les indemnitzacions als propietaris rebaixades dràsticament i una part del cost de l'obra a càrrec de l'Ajuntament. La variant es va acabar l'any 1927. Per poder pagar el cost de l'obra l'Ajuntament va haver de demanar un préstec al Banc de Crèdit Local, a tornar en vint anys.

ANIVERSARI / CENTENARI DE LA MORT DE GAJETÀ VILA ROCA

El 7 de gener de 1924 Gaietà Vila Roca (Cartellà, 1865–Barcelona, 1924) moria a la Ciutat Comtal, on havia anat a passar uns dies procedent d'Olot. Cafeter de professió, haviat estat el promotor de la construcció de l'edifici que duu el seu nom situat davant de l'església de Sant Esteve d'Olot, projectat per l'arquitecte modernista Alfred Paluzie el 1905. Als baixos, hi va promoure l'obertura del cafè Novedades, regentat per Baldiri Aulina Pinadella (Olot, 1872-1944).

Al final del segle XIX, Gaietà va actuar d'administrador del patrimoni local de la marquesa vídua de Santa Coloma, i en va obtenir la propietat a la seva mort. En el seu testament, Gaietà va llegar hipotecades les poques propietats que li restaven.

DOMÈNEC MOLI

Algunes paraules entraren dins la consideració de la societat per assolir la categoria de tabús. La culpa no fou mai de les lletres, sinó de la definició que la mentalitat –moltes vegades malalta– de la gent hi associava. La raó de situar-les fora del llenguatge “elegant” no fou mai culpa de les paraules: explicaven situacions legítimes, de vegades més que qualsevol altre mot.

Maricon, un dels espanyolismes bàrbars que infectaren aquell català gens ortodox que utilitzàvem els ciutadans d'aquesta nació en els anys que el català estava estranyat sisplau-per força, acabà derivant a *marica*. En cap cas la paraula tenia en si mateixa cap altra intencionalitat que definir una manera de ser. Les paraules mai són pejoratives; som nosaltres que les prostituïm.

Acabada la guerra, quan érem molt joves, hi havia dues classes de *maricons*: els que ho eren per la seva condició sexual i els que, senzillament, eren anomenats així per explicar, d'alguna manera i amb una sola paraula, que eren gent marginada, dolenta, traïdora. L'associació dels dos significats ja ens dona una idea de com aquella societat atribuïa a l'homosexualitat tots els mals haguts i per haver. Érem dins un món masclista en el qual pul·lulaven els herois-feixistes-militars que havien guanyat la guerra i els capellans beneïen els canons i les pistoles. En aquell món, una persona amanerada, com diu la definició del diccio-

nari, no hi tenia lloc. No és que estiguessin dins l'armari, és que estaven dins les clavegueres i, si en sortien, podien rebre una pallissa que era ben aplaudida per tota la societat catòlica, apostòlica i romana: els senyorassos de missa de dotze, els clergues, els frares professors... fins i tot aquells que acariciaven les cuixes del preferit de cada classe. En resum, tota la societat bona i sana de la nostra ciutat d'aquells anys inoblidables.

Al llarg de vuitanta anys, tot canviaria. Sense pressa, molt a poc a poc, una majoria de conciutadans hem après que l'homosexualitat no és ni maldat ni malaltia. Segurament, aquest fet entra dins la recerca del sentit de la paraula *llibertat* que, des que existim, estem intentant assolir sense massa encert. La prova fefaent que la paraula era considerada una paraulota rau en el fet que, a mesura que la societat ha anat acceptant que els homosexuals –o qualsevol altra especialitat sexual– formen part de la condició humana, tot seguit a la seva incorporació a la quotidianitat, s'ha buscat un nom que els apartés del concepte pejoratiu que comporta *marica*. Aquest mot finalment ha quedat com a patrimoni d'una variant negativa per a l'espècie humana, que també existeix. Ara són *gais*. Però, tant abans com ara, és manifest que aquestes persones, com que porten dins seu la sensibilitat femenina i la masculina, són sens dubte la millor gent que he trobat en el meu camí, durant vuitanta anys.

ELS NOMS DE LA TERRA / CORONA DEPOSADA

XAVIER PUIGVERT I GURT

Quan el geòleg britànic Charles Lyell va visitar Olot, l'any 1830, va prendre moltes notes sobre l'orografia i la toponímia locals, ben assessorat pel farmacèutic indígena Francesc Xavier Bolòs. Ambdós eren homes de cultura i, tot deixant de banda les llengües bàrbares respectives, es comunicaven en francès, per la qual cosa no ens ha d'estranyar que el visitant apuntés un híbrid “puig Sacourona” com a referència d'una muntanya olotina. De fet, quasi dos-cents anys després, l'existència d'aquell topònim ens estranya molt més que no pas el seu aspecte francocatalà.

Més que de sorpresa, podríem parlar d'incredulitat. Lyell situa l'indret al bell mig de la seva *View of the Volcanoes around Olot in Catalonia*, en una elevació que es correspon amb el nostre *Sant Valentí de Bianya*, on cap viu no ha sentit mai aquella denominació anotada pels homes de ciència. En seria el nom antic? Quasi segur, si tenim en compte els antecedents d'aquell punt alçat entre les valls de Bianya i Olot. No en conec referències anteriors a la seva menció com a límit de la parròquia de Santa Margarida de Bianya, a mitjan segle XVI: “coll anomenat ça Corona”. Posteriorment, unes capbreuacions de terres de 1669 utilitzen el nom com a genèric per situar terres dels masos Socarrats, de Bianya, i Tradors, d'Olot, respecte del

mas Esparc, de Sant Joan les Fonts: “en la parròquia de Socarrats, en la solana de la corona de l'Esparch” i “puja fins a la corona de n'Esparch”. I finalment, un establiment emfitèutic redactat el 1724 afecta la peça de terra *Puigsacorona*. En la centúria següent, tres estudiosos ofereixen diferents formes del topònim, ben consolidat com a referent per als observants olotins: el naturalista Pierre Palassou, a partir de notes anteriors, escriu *Puig Sa Corona* (1823); el metge Pere Casellas prefereix *Puig-sacorona* (1849) i l'historiador Esteve Paluzie tria *Puigsacorona* (1860).

Però, a què feia referència aquella *corona*? El glosari de llatí medieval Du Cange no dubta que la definició que li pertoca és *acumen montis*, ‘cim de muntanya’. És a dir, una simple indicació topogràfica convertida en nom de la terra, la trajectòria vital del qual es va aturar quan la construcció d'un oratori a un sant amorós el va remoure del prestatge paisatgístic.

El relleu es devia fer poc abans de 1895, quan Ramon Bolòs i Saderra –sense ser conscient que amb la seva acció desautoritzava el seu avi–, va fer servir la forma *Sant Valentí* per anomenar la muntanya. Era el certificat de defunció d'un topònim de mena, forjat a cop de segles de contemplació i encara bo per descriure la realitat.

EMILI BASSOLS I ISAMAT

El canvi climàtic que estem patint representa una amenaça directa per a la biodiversitat. De la mateixa manera que els humans estem intentant adaptar-nos als seus efectes, les plantes i els animals també es troben lluitant en la mateixa croada. El problema és que la velocitat amb què es produeixen els canvis ambientals és tan ràpida que supera la capacitat que tenen les espècies d'incorporar modificacions morfològiques, fisiològiques o etològiques a cada nova generació, i això pot derivar en processos de regressió, rarificació o fins i tot d'extinció. Una manera d'entendre com responen les espècies a les alteracions climàtiques és estudiant la seva fenologia, és a dir, la successió dels diferents esdeveniments que es produeixen al llarg del seu cicle vital, els quals, lògicament, estan molt condicionats pels factors climàtics.

La fenologia és una ciència, i no és nova. A Catalunya, un dels treballs de referència data de 1936 i es titula *Primers resultats de conjunt de les observacions fenològiques a Catalunya*. L'autor és l'eminent meteoròleg Eduard Fontserè (Barcelona, 1870-1970). En aquest treball, Fontserè analitza dues sèries de dades. Una primera sèrie de dades, recollides entre 1896 i 1906, provenia de la xarxa de col·laboradors de l'Escola Provincial d'Agricultura de Barcelona i de la Xarxa meteorològica de la Granja Experimental, també de Barcelona. I una segona sèrie de dades procedia de la xarxa creada per la Comissió Catalana de Meteorologia agrícola, una entitat vinculada al Servei Meteorològic de Catalunya (SMC). Precisament, un dels membres d'aquesta comissió era el botànic i farmacèutic olotí Antoni de Bolòs (Olot, 1889-Barcelona, 1975). Aquesta darrera xarxa es va mantenir activa de 1932 a 1935. Cap de les xarxes esmentades tenia col·laboradors a la Garrotxa. Com a rèplica d'aquelles històriques xarxes i seguint les recomanacions d'organismes internacionals, el ma-

teix SMC va crear, el 2013, la Xarxa Fenològica de Catalunya (Fenocat). Els primers observadors eren voluntaris de l'encara existent Xarxa d'Observadors Meteorològics (XOM). Amb els anys, el Fenocat s'ha anat consolidant i ampliant amb la incorporació de noves persones, associacions, entitats i, fins i tot, centres de recerca. Les observacions es fan seguint protocols estandarditzats i des del 2014 s'incorporen a una base de dades europea (Pan European Phenology Database). Les persones que hi col·laboren fan el seguiment de 45 espècies vegetals i 20 d'animals (ocells i papallones) amb el benentès que no se segueixen totes, només les presents a la localitat d'estudi. Entre les plantes que se segueixen trobem espècies silvestres tan comunes com el faig, l'arboç o l'arç blanc i plantes cultivades, com el cirerer, la pomera o la userda. D'aquestes plantes, se n'noten les dates dels principals estadis fenològics o fenofases (germinació o brostada, desenvolupament de les fulles, floració, desenvolupament de fruits, maduració de fruits, etc.). Pel que fa als ocells, se solen seguir espècies migradores de fàcil identificació, algunes de presència primaveral-estival, com les orenetes, el cucut o els abellerols; d'altres d'aparició tardoral-hivernal, com les fredelugues o el durbec. De les papallones, sobretot interessa saber-ne les primeres dates d'aparició, tot i que també hi ha un parell d'espècies migradores.

A Catalunya, actualment hi ha actives unes seixanta estacions del Fenocat, dues de les quals són a la Garrotxa: una a Olot, a l'entorn de l'estació depuradora d'aigües residuals de les Feixes, i l'altra, al voltant del nucli de Can Xel, a Santa Pau. Ambdues les porta en Pep Colldecarrera, una de les persones amb més coneixements naturalistes i amb més sensibilitat per la natura que conec. L'interès d'aquesta xarxa rau en l'anàlisi i la interpretació dels resultats. En el conjunt de Catalunya s'ha comprovat, per exemple,

com els ocells han alterat les seves pautes de migració i arriben abans als llocs de cria, com alguns arbres, fins i tot, fan segones brotades a la tardor, o com les papallones associades a espais oberts i costaners pateixen més l'efecte de l'escalfament global. La fenologia s'ha convertit en un dels bioindicadors més utilitzats en els estudis sobre els efectes del canvi climàtic i això, en part, és gràcies a la unió de notaris voluntaris, repartits per tot el país, que puntualment aixequen acta dels batecs de la natura.

JOSEP M. MUÑOZ

El centenari de la primera pedra del santuari-hotel de Núria (1923) ha propiciat una petita exposició, que encara pot veure's a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa. El comissari, l'historiador Joaquim M. Puigvert, torna a reivindicar la figura i l'obra de l'arquitecte olotí Josep Danés i Torras (1891-1955), a qui situa en la *segona generació* d'arquitectes noucentistes. Puigvert, professor de la Universitat de Girona, que ha estudiat el món dels professionals liberals a la Catalunya del segle XX, defensa de fa temps l'interès de fixar-se en les figures secundàries –hi podríem, amb el seu permís, incloure Danés– dels corrents culturals i estètics, amb l'argument que sovint la seva obra és prou més significativa de la incidència social d'aquests mateixos corrents que no pas les obres dels representants més cèlebres i reconeguts –i a vegades més *genials*–, com serien, sense moure'ns del camp de l'arquitectura, un Domènech i Montaner, un Gaudí o un Puig i Cadafalch.

Hi ha un aspecte de l'exposició sobre Danés i Núria que penso que valdria la pena desenvolupar, i que té a veure amb les continuïtats i discontinuïtats del Noucentisme, amb un punt d'inflexió clau: l'ensulsiada del 1939, arran de la imposició de la dictadura franquista. A la universitat, que és on es formen els professionals liberals, es produeix un "*atroz desmoché*", per dir-ho en una frase de l'època: una esporgada ferotge del professorat més progressista i culturalment avançat, obligat en bona part a emprendre el camí de l'exili. No tinc a mà les dades de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona, però em sembla clar que, malgrat el trencament hagut, a la postguerra es produeix una continuïtat bàsica del Noucentisme arquitectònic. (És cert que l'arquitectura, pels seus temps llargs de projecció i d'execució, sol tenir una inèrcia més gran que d'altres arts.) En tot cas, Danés i Torras, que des de l'any 1927 era arquitecte diocesà del bisbat d'Urgell, va continuar al capdavant de les obres del santuari de Núria fins a la seva mort, el 1955. De fet, com subratlla Puigvert, el gruix de la seva arquitectura religiosa té lloc després de 1939.

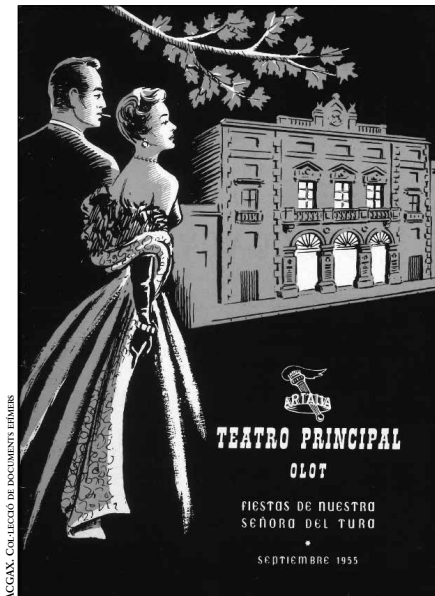
Tot el contrari que un altre arquitecte vinculat a Olot i també al Noucentisme, el gironí Joan Roca Pinet (1885-1973), un home de conviccions republicanes que va veure tallada abruptament la seva carrera professional amb la instauració de la dictadura, quan va ser políticament represaliat i "estranyat" durant quatre anys a mil quilòmetres de casa seva. Establert a Sanlúcar de Barrameda, on té alguna obra, no va poder tornar a Girona fins al 1946. Roca Pinet havia començat com un arquitecte modernista, fixant-se en l'estil de Domènech i Montaner. De fet, s'explica que un dia, quan tot orgullós va mostrar al seu admirat Rafael Masó la remodelació que havia fet de la casa Norat, a la Rambla de la Llibertat de Girona, amb una monumental tribuna, l'arquitecte noucentista el va

despatxar amb un comentari displicent (alguna cosa així com: "Senyor Roca, per ser arquitecte cal tenir les idees clares!"). Roca Pinet va evolucionar després cap al Noucentisme (a Olot, amb la casa Masllorens, 1928) i, ja als anys 1930, al racionalisme. A diferència de Danés, amb qui eren coetanis (l'olotí era sis anys més jove), una part important de la producció no residencial de Roca Pinet té a veure no pas amb l'església, sinó amb la indústria: a Olot, la fàbrica Descals (1917, emparentada amb la central elèctrica que va fer a Bescanó i on ja és visible la influència de la Sezesion vienesa), la fàbrica coneguda com Can Joanetes (1927-29) i la central elèctrica Bassols (1916), que anticipa la central elèctrica Berenguer que va construir posteriorment a Girona. (Això a banda, és clar, del fet que va signar els plànols de l'Eixample Malagrida quan era arquitecte municipal d'Olot, entre 1913 i 1918. Deixo, però, per als experts la concreció del seu grau d'intervenció real en aquest projecte urbanístic.)

A partir de l'any 1946, quan va poder tornar a exercir a la demarcació de Girona, Roca Pinet ja no serà mai l'arquitecte que havia estat, ni els seus projectes –limitats a l'inici a cases de renda limitada i ja als anys 1960, coincidint amb l'expansió turística de la Costa Brava, a construir alguns xalets i hotels a indrets com Colera o l'Estartit– ja no tindran ni la categoria ni l'envergadura de la seva producció anterior a la Guerra Civil. No es tracta, és clar, de contraposar la trajectòria de Danés i Torras a la de Roca Pinet, però sí de veure que el tall del 1939 no va afectar tothom per igual, en funció de la seva adscripció ideològica i del seu exercici mateix de la professió.

JOAN TRESSERRAS

De manera subjectiva, el primer dia de Festes tenia un caire singular, marcat per la festivitat de la patrona; el segon i el tercer eren els forts de la programació, mentre que el darrer, el quart, dia de la tornaboda, tenia el regust agredolç de comiat. Les Festes es complementaven amb actes culturals i no hi faltaven les exposicions. També recordo uns jocs florals molt protocol·laris al Teatre Principal. Per als amants de la música, havent dinat, a moltes entitats recreatives (la Indústria, l'Orfeó...) es feien els tradicionals concerts a tota orquestra, amb un repertori molt propi i alegre, on solien destacar els solos de trompeta i s'admirava la bufera de l'interpret. Al Teatre Principal, el dia 8 a la nit, es representava sempre una funció musical (opereta, sarsuela...) per a un públic entregat i amb entrades exhaurides de dies. En els dies següents, en sessions de tarda i nit i per companyies foranes, es representaven obres que alternaven el drama, la intriga i la comèdia. I la tarda del dia de la tornaboda, una obra revistada, “*de música y mujeres*”, que algú ja procurava que no ultrapassés el rigor de la censura. El que no es podia censurar era la imaginació que cadascú hi posava, i qui no es conforma és perquè no vol.

Per a molts aficionats, no s'haurien pogut entendre unes Festes sense toros. El dia 9 hi havia la

gran novillada, que s'empenava d'homes mudats que fumaven un *puro*. El dia següent era en format xarlotada taurina, aconsellada per a la quitxalla, només mudada.

Les sardanes, amb les cobles punteres del moment i les locals, eren les protagonistes i complementaven horaris i espais. Tenien molt de públic: hi havia qui les ballava i qui les escoltava. Qüestió de delit, ningú indiferent. Els balls, allò que ara entenem per *balls de saló*, tenien lloc a la Indústria, el Centre Fontanella, el Casino..., amenitzats per orquestra i vocalista en sessions preferentment de nit. Eren els temps que la nit festiva començava a les deu i solia acabar a primeres hores del nou dia, molt abans que cantessin els galls. En el repertori no fallaven el pasdoble, el tango i les cançons melòdiques, així com el ritme sud-americà del moment. La dita “plenes de gom a gom” es complia sovint i el nombre de balladors per metre quadrat era l'índex del seu èxit.

El Ball Pla era un acte de fort ressò dins de la programació de l'època a la qual faig referència. Ho era tant, que condicionava l'horari de la resta d'activitats. Se solia celebrar la nit del segon dia i consistia en una corrua de parelles encapçalada pels macers municipals, presidida per les autoritats i acompanyada per la inefable orquestra. Vestir de gala era condició per anar-hi (el diccionari defineix *gala* com a “os-

tentació de pompa en una festa”). La corrua sortia de la Casa Gran, voltava per uns carrers atapeïts d'una massa curiosa i xafardera i s'encaminava a la plaça del *Generalísimo*, on tenia lloc el ball de la faràndula i uns focs artificials que solien posar en risc algunes gales. Acabava amb un ball al Teatre, convenientment adaptat per a l'ocasió.

La programació de les activitats festives, aquí i arreu, és un mirall que reflecteix la societat del moment. I la que avui es recorda respon a la de fa uns setanta anys, quasi tres generacions, anys de postguerra, d'un poble d'uns quinze mil habitants on encara, poc o molt, tots ens coneixíem. Quan es començaren a respirar aires nous, desaparegué el Ball Pla per les connotacions que se li atribuïen; més tard, per altres motius, s'eliminaren els toros i els correbous. Altres actes desapareixerien per passats de moda i s'hi han incorporat noves activitats més d'acord amb els nostres dies. Benvingudes siguin.

Em declaro un ciutadà passiu respecte de les Festes, però considero molt positiu el fort canvi sofert per la faràndula: passar de balladors cobrant i quasi obligats a llistes de balladors voluntaris és un salt qualitatiu admirable i que diu molt a favor de les noves generacions. Tinc una sana enveja, però per una raó òbvia ja no m'hi puc apuntar. Em plauria ballar de nan o cavallet. De geganter, no dono la talla.

ACCA: FONS FRANCESC JAVIER GALT (MESTRES)